

¹ Tekst en foto's Ina en Ruud Metselaar – www.comomeerinfo.nl

De smokkelaars van het Lario

Door de eeuwen heen werd er over de Italiaans-Zwitserse grens gesmokkeld. Zoals blijkt uit de grote aantallen mannen die al vanaf de 17^e eeuw emigreerden naar havensteden zoals Genua, Palermo, Ancona, Napels en later naar Noord- en Zuid-Amerika, heerste er in de bergdorpen grote armoede. De extra verdiensten uit de smokkelarij vormden een welkome aanvulling op het inkomen. De smokkelwaar veranderde in de loop der jaren afhankelijk van de behoeften. Tussen 1943 en 1947 werd er rijst, afkomstig uit de Po-vlakte naar Zwitserland gesmokkeld, waar de levensmiddelen al sinds 1939 op de bon waren. Een last rijst bracht 30-40 SFr op, hetgeen op de zwarte markt in Italië 7500-10000 lire opleverde. Vaak echter werd er in natura betaald en bracht men op de terugweg suiker, tabak en vooral zout mee naar Italië. Toen de rantsoenering in Zwitserland in 1948 werd opgeheven, hield het smokkelen niet op maar ging het over op andere waren. Men ging nu leeg naar Zwitserland en keerde terug met sigaretten. In de jaren '50-'60 had de smokkelarij zo'n omvang dat er in het kanton Ticino tegen de 500 mensen betrokken waren bij de aanvoer van de goederen, die door ongeveer 2000 Italiaanse smokkelaars werden vervoerd. De uitvoer van sigaretten uit Zwitserland was ook niet verboden. Wel moest er belasting over worden betaald, maar als dit was gebeurd, was de Zwitserse douane verder niet geïnteresseerd. In Italië daarentegen was deze invoer verboden en werd er door de Guardia di Finanza streng gecontroleerd. Dicht bij de grens waren kazernes in La Foppa (1100 m), Vincino (1168 m), S. Jorio (1950 m), Giovio (1714 m) en Sommafiume (1806 m), in de bergdorpen Garzeno, Germasino, Dosso del Liro en langs het meer in Gravedona en Dongo. Op enkele uitzonderingen na was het smokkelen ook geen individuele aangelegenheid maar werkte men in groepen. De 'padrone' zorgde voor het geld voor de aankoop van de waren en voor de verkoop. De "spalloni" droegen de waren onder leiding van een ervaren man., de "capo" over de grens naar een verzamelpunt. Een volle rugzak van 25-30 kg bevatte 800-1000 pakjes sigaretten en bracht in Italië 130-150 duizend lire op. Veel van die sigaretten werden per boot naar de oostkant van het meer gebracht vanwaar ze richting Milaan gingen. Omdat ook aan de oostoever steeds strenger werd gecontroleerd, werden nieuwe spalloni ingezet, die de waren vanuit Dervio of Bellano naar het Valsassina droegen, vanwaar ze met auto's verder werden vervoerd.

Het smokkelen begon vaak al op jonge leeftijd. Het onderstaande verhaal heb ik opgetekend uit de mond van een man die op zijn veertiende al zijn eerste tocht maakte en dat tot halverwege de jaren zestig volhield. Ik hoop dat ik in dit verhaal iets over heb kunnen brengen van de enorme inspanning en de gevaren van de smokkeltochten. Vooral als er sneeuw lag en de paden vrijwel onzichtbaar waren en er voortdurend de kans was door een grenspatrouille te worden verrast was zo'n tocht een gevaarlijk avontuur.

¹ Verzoeken om toezending per email aan: r.metselaar@comomeerinfo.nl

Het verhaal van een smokkelaar

Veertien jaar was ik toen ik voor het eerst mee mocht over de bergen. Tegenwoordig zou men zeggen welke ouders zijn nu zo gek om een jongen van die leeftijd zulke gevaren te laten lopen – dat is toch onverantwoord. Maar toen lag dat anders. Ik kwam uit een groot gezin en werk was er in die tijd, we spreken over 1953, nauwelijks. We hadden een stukje land met wat schapen en geiten en een koe en we verbouwden groenten en aardappelen voor eigen gebruik. Toch was het zonder extra inkomsten honger lijden en dat gold voor iedereen in het dorp. Vrijwel iedereen smokkelde en niet voor de lol maar om voldoende te eten te hebben. Om eerlijk te zijn, moet ik wel zeggen dat voor ons jongens zowel het avontuur als de mogelijkheid wat geld te verdienen waarmee we de meisjes konden imponeren, ook wel een rol speelde. En zo gebeurde het dat ik op mijn 14^e, vergezeld door een oudere broer, voor het eerst mee mocht over de grens.

De nacht ervoor sliep ik onrustig van de opwinding, maar ik schrok om vijf uur wakker doordat mijn broer me wakte. We moesten ons al om zes uur melden. Er kwamen nog een paar mannen uit het dorp bij en toen iedereen er was, vertrokken we met een busje naar Roveredo, een plaats op 280 m hoogte in Graubünden. Tot mijn verbazing liepen daar in Roveredo nog meer mannen rond uit onze buurt. We gingen naar een trattoria die wat buiten het dorp lag, ik meen de Grotto di Zandralli, en daar vonden we grote stapels met sloffen sigaretten op ons wachten. Onze “capo”, de man die gedurende de hele tocht als leider optrad, gaf me een “bricolla”, een speciale rugzak, die ik vol moest laden met sigaretten. Ik voelde me in het gezelschap als jongste weinig op mijn gemak en nog minder door opmerkingen als “de eerste keer hè, nou je zult er nog van lusten” en “je zult wel merken dat het geen makkie is”, maar de nabijheid van mijn broer stelde me wat gerust.

Toen ik het pak op mijn rug hing, zonk me de moed in de schoenen. Weliswaar kreeg ik iets minder te dragen dan de mannen, die ieder 25-30 kg droegen (goed voor 800-1000 pakjes sigaretten), maar het was zwaar genoeg voor me, ondanks mijn stevige postuur.

In de loop van de middag gingen we op weg. Het voetpad dat we insloegen was goed begaanbaar. Tegenwoordig zijn de oude paden sterk verwaarloosd en overgroeid nu de boeren er geen regelmatig gebruik meer van maken. De mannen hadden allen een grote stok om mee te klimmen en mijn broer had er voor gezorgd dat ik er ook een meekreeg. Vooral in de sneeuw en bij het afdalen zou die stok vrijwel onmisbaar blijken. Na ongeveer 1,5 uur maakten we een korte stop in een kastanjebos. Daarna gingen we verder, nu flink stijgend, en bereikten na nog eens 1,5 – 2 uur de monte Lanes op 1293 m. Hier kregen we een half uur rust om wat van het meegebrachte brood te eten. Ver weg zag ik de besneeuwde bovenkant van de berg waar we over heen moesten en ik vroeg me af of ik het wel zou halen. De bricolla woog zwaar op mijn rug en toen ik vroeg hoe lang het nog zou duren eer we boven waren, stelde het antwoord “nog een uur of twee, drie” me niet erg gerust.

Verder ging het, al snel door de sneeuw, waardoor het pad slecht te zien was en je de stok hard nodig had om je evenwicht te bewaren. We liepen vanwege de sneeuw in ganzenpas achter elkaar, maar mijn benen begonnen pijn te doen en al snel zakte ik af naar de achterhoede. Mijn broer, die zag dat ik het zwaar had, probeerde me gerust te stellen: “rustig aan maar, we hebben de tijd want we gaan toch de grens niet over voor het duister is”. Zo ploeterde ik door, telkens opkijkend of de top nog niet dichterbij kwam, maar ik hield vol en toen we eindelijk op een beschutte plek dicht bij de top arriveerden was ik weliswaar moe, maar had ik een opgelucht gevoel – ik had het gehaald en nu moest de afdaling ook wel lukken.

Stok en bricolla, de onmisbare attributen van de smokkelaar

Hier pauzeerden we een tijdje om wat te eten en drinken. De een bracht dit mee, de ander dat, we deelden met elkaar en het gaf me het gevoel alsof je met een grote familie bij elkaar was.

Toch moest het moeilijkste en gevaarlijkste deel van de tocht nog komen. In het donker trokken we, op een meter of tien afstand achter elkaar lopend, over de Bocchetta di Camedo op 1973 m. Er lag veel sneeuw en er stond een snijdende wind die doordrong tot op je bezwete huid. De capo stuurde een paar man vooruit om te kijken of er geen “finanziere” aan de Italiaanse kant op wacht lagen². Even later hoorden we een vogel twee keer snel achter elkaar krijsen – dat was het teken dat alles

veilig was. Desondanks kneep ik hem behoorlijk – hoe konden zwa zo zeker zijn dat er achter een rotsblok niemand op de loer lag? Al snel merkte ik dat het afdalen nog moeilijker en vermoeiender was dan het klimmen. Het gewicht van de bricolla drukte vooral zwaar op mijn knieën en je moest flink op je stok leunen om niet uit te glijden. Het pad was bijna onzichtbaar en ik zakte met ieder stap in de sneeuw en was bang uit te glijden en lawaai te maken dat ons zou kunnen verraden. Op 1500 m kwam er een wat vlakkere alpenweide, waar we ook wat minder last van de sneeuw hadden, maar mijn benen voelden loodzwaar en ik had moeite om de ene voet voor de andere te zetten. Toch moest ik wel bij blijven want alleen kende ik de weg niet. Op 1185 m passeerden we de brug van Madri, terwijl een paar mannen vooruit liepen om te kijken of de kust veilig was. Vanaf dit punt kende ik de weg, maar ik wist daardoor ook dat we na het vlakke deel bij de monte Cucchetta, op 1100 m, weer 250 m moesten klimmen naar de monte Piaghedo. Daar aangekomen liep het tegen middernacht, maar van hier kon je in de verte de lichtjes van Peglio of Livo zien en dat gaf me weer nieuwe kracht. Het pad liep nu over een kilometer of drie steil omlaag naar Peglio op 650 m en vandaar door naar Livo. Iets buiten het dorp was een schuur waar we de pakken afgaven voordat de groep zich splitste en ieder de weg naar huis insloeg. Hoe ik thuis kwam, weet ik nauwelijks meer, ik was volkomen uitgeput, maar het gevoel dat ik het gered had, gaf me een geweldige voldoening.

Dit was de eerste tocht die ik maakte, maar de smokkelaar in me was geboren en er volgden nog vele andere. De beloning voor dit zware werk was groot: toen ik later werk kreeg bij de ijzer- en staalfabrieken van Falck, in Dongo, verdiende ik daar 15000 lire per maand, maar iedere geslaagde smokkeltocht leverde me 8000 lire!

Waar gingen die sigaretten nu verder heen? Grotendeels werden ze per boot verder getransporteerd naar de Bellagio of Lecco kant en vandaar richting Milaan. Met dit traject hadden wij, de “spalloni” (lastdragers) echter geen bemoeienis. De tochten werden georganiseerd door de “padrone”, de baas die zijn handen niet vuil maakte met het zware werk, maar zorgde voor financiering en verkoop van de handelswaar en daar vast nog meer aan verdiende dan wij.

² De Guardia di Finanza zorgde voor de grensbewaking

Dosso del Liro met op de achtergrond de bergen rond de passo di Camedo

De tochten liepen natuurlijk niet altijd goed af. Onze tegenstanders waren de mannen van de Guardia di Finanza, die altijd op de loer lagen. Er was een zekere overeenkomst tussen de twee groepen. Wij smokkelden omdat we arm waren en geen werk hadden, zij waren uit het zuiden van Italië vertrokken vanwege werkeloosheid en armoede en vonden een baan als financiers, waarmee ze hun familieleden in het zuiden konden onderhouden.

In de jaren na de oorlog nam het smokkelen enorm in omvang toe en waren er steeds meer aanhoudingen door de Guardia, waarbij ook regelmatig door hen werd geschoten. De dagbladen en de bevolking, die op de hand waren van de smokkelaars, voerden een campagne tegen het gebruik van vuurwapens door de Guardia en in december 1953 diende senator Spallino een voorstel in voor een wet tegen het vuurwapengebruik, welke een jaar later werd aangenomen. Toch duurde het nog tot februari 1958 voor de wet volledig van kracht werd. In mijn eerste smokkeljaren hielden we er dan ook terdege rekening mee dat er op ons geschoten kon worden, maar minstens even beducht waren we voor de honden die soms tegen ons werden ingezet. Op een keer werden we kort na de grens verrast door een patrouille. “Molla, molla, lascialo” klonk het, d.w.z. “gooi neer die spullen”. Vaak was dat ook de enige mogelijkheid om je snel uit de voeten te kunnen maken, maar het betekende wel dat je op zo’n tocht geen cent verdiend had. Toen het mij gebeurde liep ik nogal achteraan in de stoet en ik besloot daarom te proberen met mijn bricolla er van door te gaan. Dat lukte, maar op een gegeven moment struikelde ik en verzwikte mijn enkel. Gelukkig was ik al ver genoeg weg en kon ik me verstoppen in een bosje tot het gevaar van ontdekking voorbij was. Ik heb mijn enkel zo goed mogelijk ingepakt en ben na enige tijd met veel pijn verder gelopen en kwam veilig thuis met mijn sigaretten!

De bewoners van de bergdorpen waren altijd op onze hand en vaak konden we onze pakken tijdelijk verstoppen in een boerenhut in de bergen. Ook waarschuwden ze ons wel als er een

patrouille was gesignaleerd. Zo gebeurde het op een keer dat ik veilig met mijn pak in Garzeno was aangekomen toen ik daar door enkele vrouwen werd gewaarschuwd voor de finanziairi. Ik had nog net tijd om mijn bricolla te verstoppen, maar werd toch opgepakt en meegenomen naar Dongo. Daar werd ik verhoord maar ik wist natuurlijk van niets. “Zweer op het kruis dat je de waarheid spreekt” Dat deed ik zonder blikken of blozen en tenslotte moesten ze me wel vrijlaten. Ik was toen zeventien jaar.

In de jaren zestig veranderde het karakter van het smokkelen steeds meer. In plaats van de tochten door de bergen kwam de auto en rond 1968 was de welvaart zo toegenomen dat het smokkelen vrijwel afgelopen was.

Mij verteld door Bruno.

Enkele jaren geleden raakte ik in de bergen boven Garzeno in gesprek met deze oude smokkelaar, die me trots vertelde “capo” te zijn geweest